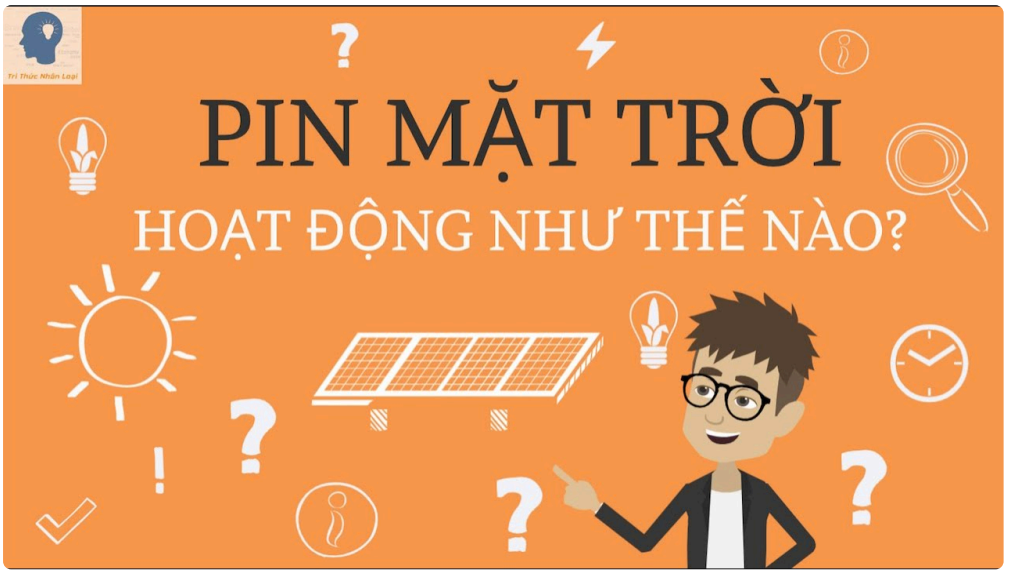

Có những buổi leo mái, gió quất vào mặt, nhìn ánh nắng chạy ngang qua viền tường và tự hỏi một câu rất thật: “Mình lắp tấm pin theo hướng nào thì nó chịu nắng nhiều nhất trong ngày, và dòng điện sẽ về bền nhất?” Với điện năng lượng mặt trời, lựa chọn hướng lắp không phải chuyện lý thuyết. Nó quyết định sản lượng, ảnh hưởng cách hệ thống chịu nhiệt, và còn tác động đến những lần vệ sinh, căn chỉnh sau này.

Tôi đã làm nhiều dự án cho nhà phố, xưởng nhỏ và trang trại. Có lần một khách định lắp "cho dễ", chọn hướng theo cảm tính vì tấm pin đặt sát mép mái, nhìn ra đường tiện thi công. Sau cùng, hệ vẫn chạy, nhưng những ngày nắng gắt buổi chiều, nhiệt độ bề mặt pin lên cao, bộ chuyển đổi phải làm việc nhiều hơn. Kết quả là sản lượng không "đạt đúng kỳ vọng ban đầu". Không phải do thiết bị kém, mà do bài toán hướng lắp chưa được giải kỹ.

Dưới đây là cách tôi thường tiếp cận câu hỏi chọn hướng lắp tấm pin tối ưu cho lắp đặt điện năng lượng mặt trời, kèm các tình huống ngoài đời khiến bản vẽ trên giấy khác với thực tế.

Trước khi nghĩ tới hướng, hãy hiểu "nắng" là gì trên mái nhà

Nhiều người nghe "tối ưu hướng" rồi tưởng hướng là tất cả. Thực ra hướng chỉ quyết định cách dàn pin "hứng" bức xạ trong ngày. Còn sản lượng thực tế bị chi phối bởi ba thứ mà bạn sẽ gặp ngay khi khảo sát:

Thứ nhất là bóng đổ. Một sợi dây điện phía sau nhà, cây cao, mái tôn của tầng trên, hoặc góc ban công nhô ra. Bóng không cần che hết tấm pin mới gây rắc rối. Chỉ cần bóng che một phần theo thời điểm là chuỗi công suất có thể tụt rõ rệt, đặc biệt nếu hệ của bạn dùng cấu hình theo chuỗi và không có tối ưu riêng cho từng dãy.

Thứ hai là góc tới của ánh nắng. Cùng một lượng nắng, nhưng nếu tấm pin "đứng lệch" so với mặt trời thì hiệu suất quang điện sẽ giảm. Nói đơn giản, tấm pin quay đúng hướng giúp nó "nhìn thẳng" nắng lâu hơn.

Thứ ba là nhiệt độ. Pin quang điện chịu nắng thì nóng lên. Nhiệt độ tăng làm giảm hiệu suất. Vì vậy, đôi khi bạn chấp nhận lệch hướng một chút để tránh bị "tắm" nắng gắt buổi chiều quá lâu. Trên giấy có thể vẫn là phương án tốt, nhưng vận hành thực tế sẽ nói chuyện khác.

Nên tôi luôn nhắc đội thi công và chủ nhà: trước khi bàn hướng, hãy xác định thời gian có bóng, khu vực nào hứng nắng sớm và khu vực nào "ăn" nắng chiều.

Nhìn theo mặt trời: vì sao hướng thường gắn với sản lượng buổi sáng hay buổi chiều

Ở Việt Nam, mặt trời mọc từ hướng đông và lặn về tây. Điều này tạo ra một logic rất rõ: nếu bạn hướng dàn pin về phía đông, hệ sẽ nạp tốt hơn vào buổi sáng. Nếu hướng về phía tây, dàn pin chịu nắng mạnh về chiều và thường cho thấy sản lượng "đẩy" về cuối ngày.

Với nhiều hộ dùng điện ban ngày, đặc biệt những nhà có người ở thường xuyên hoặc có tải chạy dài như điều hòa, máy lạnh, bơm nước, xưởng sản xuất, điện năng lượng mặt trời tạo ra đúng giờ bạn cần sẽ giúp giảm phần điện mua từ lưới nhiều hơn.

Tuy nhiên, hệ không chỉ chạy để "ăn điện", nó còn phải tối ưu để tổng sản lượng cả ngày và độ bền nhiệt được cân bằng. Buổi sáng thường nắng lên dần, nhiệt độ tăng từ từ, đôi khi giúp pin vận hành "dịu" hơn so với buổi chiều khi nhiệt độ ngoài trời leo cao nhất.

Một hệ hướng đông có thể cho cảm giác "êm", ít sốc nhiệt hơn. Nhưng nếu khu vực của bạn buổi sáng hay bị bóng bởi nhà hàng xóm hoặc hàng cây, lợi thế lại biến mất. Ngược lại, hướng tây thường cho sản lượng mạnh buổi chiều, nhưng nếu tấm pin phơi nắng trực diện khi trời đã nóng, nhiệt độ bề mặt tăng đáng kể, nhất là mùa hè.

Tôi từng gặp một trường hợp nhà quay mặt đường, phía đông thoáng nhưng phía tây có tường cao của khu liền kề. Chủ nhà chọn hướng tây vì "đằng tây nắng rực". Kết quả là buổi chiều nắng lên nhanh, nhưng khoảng thời gian tấm pin bị bóng cắt vào những khung giờ quan trọng. Sản lượng lúc đó không hề tăng như kỳ vọng.

Hướng nào thường được xem là tối ưu?

Không có đáp án một dòng cho mọi ngôi nhà vì còn phụ thuộc vĩ độ, địa hình, mái có hướng ra sao, và mức độ bóng đổ. Nhưng dựa trên thực tế triển khai ở nhiều tỉnh thành, tôi thấy các xu hướng tối ưu thường rơi vào những "khung lựa chọn" dưới đây.

Trong điều kiện lý tưởng, không có bóng che và góc lắp cho phép, hướng về phía nam thường được đánh giá cao ở nửa cầu bắc vì tấm pin có cơ hội nhận bức xạ tốt trong phần lớn thời gian ban ngày. Nếu bạn ở Việt Nam, hướng nam hoặc gần nam (đông nam, tây nam một chút) hay là điểm cân bằng ổn.

Nếu mái nhà của bạn không cho phép quay thẳng ra nam, bạn có thể cân nhắc đông nam để ưu tiên buổi sáng, hoặc tây nam để ưu tiên buổi chiều. Với các hệ được thiết kế để hòa lưới, sản lượng vẫn cộng dồn theo thời gian, nên việc chọn "cửa sổ nắng" phù hợp với cách bạn dùng điện sẽ quan trọng.

Riêng trong tình huống mái chỉ có thể lắp theo hướng đông hoặc tây rõ rệt (ví dụ hai bên bị che chắn, hoặc nhà nằm trong hẻm), tôi hay khuyên chủ nhà tập trung vào việc giảm bóng và tối ưu khoảng thời gian tấm pin nhận nắng trực tiếp, hơn là cố "lắp cho đúng lý thuyết hướng".

Chốt lại từ trải nghiệm: hướng tốt không phải là hướng đẹp trên bản đồ, mà là hướng cho sản lượng ổn định mà không bị cắt bởi bóng che theo giờ.

Bóng che: yếu tố "đánh gãy" mọi tính toán nếu bạn lơ đi

Bóng che là phần khiến tôi phải làm lại khảo sát nhiều lần. Có những thứ không thấy rõ lúc đứng dưới đất, nhưng nhìn từ mái lên mới biết. Ví dụ, ống thoát nước, cục chống sét, anten, hoặc chóp thông gió. Chỉ cần một vật cao thấp bất kỳ nằm đúng hướng mặt trời vào một thời điểm, chuỗi điện năng có thể tụt.

Đặc biệt với những hệ lắp trên mái ngói hoặc mái tôn có nhiều chi tiết, bóng che "di động" theo giờ trong ngày. Buổi sáng bóng có thể nằm ở cạnh tấm, buổi trưa dịch ra khác. Đến chiều thì lại trở về một điểm khác.

Trong các cuộc trao đổi kỹ thuật, tôi thường đề nghị chủ nhà nhìn thực tế: tháng nào cũng có bóng? Cây có mọc nhanh không? Mái tôn sau vài năm có bị xô lệch khiến khe hở thay đổi không? Nếu có nguy cơ bóng tăng theo thời gian, hãy tính phương án lắp đặt điện năng lượng mặt trời sao cho vẫn tối ưu trong tình trạng xấu.

Có một mẹo thực dụng: nếu bạn có thể quan sát từ sân nhìn lên mái trong những khung giờ bạn dự định lắp (sáng sớm, giữa trưa, chiều muộn), ít nhất bạn sẽ phát hiện được vật nào sẽ tạo bóng. Từ đó chọn hướng và vị trí dàn pin.

Góc nghiêng và hướng: cặp đôi không thể tách rời

Hướng là một phần, góc nghiêng tấm pin là phần còn lại. Nhiều mái nhà không cho bạn chỉnh góc như lý tưởng, bạn lắp theo thực tế độ dốc mái hoặc dùng hệ khung cố định. Dù vậy, vẫn có thể cải thiện bằng cách chọn hướng sao cho giảm sai lệch.

Nếu bạn lắp quá "nằm ngang" mà lại quay lệch, tấm pin sẽ nhận bức xạ vào giờ rất hẹp, sản lượng giảm. Ngược lại, nếu bạn cố chỉnh góc lớn để "bù", nhưng lại gặp bóng che vì vị trí cao hơn, bạn sẽ tạo thêm vấn đề mới.

Tôi từng thấy một nhóm thi công cố kéo dàn pin cao để tránh bóng cục bộ, nhưng vô tình làm tấm pin nhô ra gần khu vực có gió mạnh và dễ rung hơn. Pin thì có thể thoát bóng, nhưng khung chịu tải và độ ổn định lắp đặt lại là bài toán khác.

Vì thế, khi chọn hướng lắp, hãy xem đồng thời hai câu hỏi: 1) Khi dàn pin quay về hướng đó, nó sẽ gặp bóng ở thời điểm nào? 2) Tấm pin nằm ở góc nghiêng thực tế của mái, nó sẽ "nhìn nắng" tốt tới mức nào trong ngày?

Nếu bạn chỉ trả lời câu 1, bạn sẽ bỏ sót câu 2. Và ngược lại.

Chiến lược cho mái bị "kẹp hướng": chia dãy theo hai hướng

Có những mái không cho phép chọn một hướng duy nhất. Nhà nằm góc, phía tây và đông đều tương đối thoáng, nhưng hướng nam bị chắn bởi công trình lớn. Lúc này, giải pháp mà tôi thấy nhiều người áp dụng hiệu quả là chia dàn pin thành hai phần, mỗi phần hướng theo cấu trúc mái.

Ví dụ, bạn có thể bố trí một phần dàn quay về đông nam để ăn nắng buổi sáng, phần còn lại quay về tây nam để ăn nắng buổi chiều. Làm như vậy không phải để "đẹp" trên bản vẽ, mà để giảm sự phụ thuộc vào một góc nắng duy nhất.

Tuy nhiên, chia dãy theo hai hướng sẽ kéo theo thiết kế điện khác, đặc biệt liên quan đến cách chia chuỗi, cách ghép mảng vào inverter, và cách tối ưu hiệu suất khi có chênh lệch sản lượng giữa hai phía. Nếu thiết kế không khéo, bạn có thể gặp tình trạng một nhánh sản lượng thấp "kéo" nhánh còn lại xuống.

Chỉ khi dự án có thiết kế kỹ thuật cẩn thận, chủ nhà mới nên chọn phương án chia hai hướng. Nếu làm qua loa, tiết kiệm công lắp sẽ không đáng, vì sản lượng bị mất mới là khoản tiền lâu dài.

Cách chọn hướng theo tình huống sử dụng điện thực tế

Tôi luôn hỏi chủ nhà một câu rất đời thường: "Gia đình mình dùng điện nhiều nhất vào khung giờ nào?" Câu trả lời đôi khi bất ngờ.

Có nhà ban ngày chỉ có quạt, tối về mới bật điều hòa. Nếu dàn pin hướng đông, buổi sáng có thể dư điện, nhưng buổi tối mới là lúc hệ phải hỗ trợ nhiều nhất. Trong trường hợp này, hướng tây hoặc hướng tây nam có thể phù hợp hơn vì nó tạo điện nhiều hơn về chiều.

Có nhà lại dùng điện mạnh cả ngày, xưởng hoạt động từ sáng sớm tới chiều muộn. Khi đó, hướng nam hoặc đông nam thường cho sự cân bằng tốt vì sản lượng trải rộng.

Nhưng cũng có một vế quan trọng khác: nếu bạn có lắp thêm thiết bị lưu trữ (pin lưu trữ) thì bài toán thời gian càng rõ. Không phải dự án nào cũng lắp lưu trữ, nên đa số trường hợp vẫn là hòa lưới và sử dụng theo lịch sinh hoạt.

Dù vậy, trong mọi kịch bản, tôi vẫn quay lại nguyên tắc: hãy chọn hướng mà tấm pin nhận nắng trực tiếp với ít bóng che nhất trong các khung giờ "nắng quyết định sản lượng".

Những dấu hiệu cho thấy bạn đã chọn hướng chưa ổn

Khi vận hành, nếu bạn để ý một chút, có thể nhận ra hướng lắp có vấn đề ngay cả khi hệ vẫn chạy.

Nếu vào khoảng giữa ngày sản lượng tụt bất thường do có mây, chuyện đó có thể chấp nhận. Nhưng nếu bạn thấy một khoảng giờ cố định mỗi ngày, chẳng hạn khoảng 2 đến 4 giờ chiều, hệ cứ lên rồi tụt, có thể là do bóng từ một vật cố định theo vị trí mặt trời. Lúc này, hướng lắp không chỉ là "đúng hay sai", mà là "đúng phần nào và bị cắt phần nào".

Một tín hiệu khác là chênh lệch nhiệt cao. Khi hướng pin khiến bề mặt nóng hơn rõ rệt, bạn sẽ thấy hiệu suất giảm trong những ngày nắng gắt. Nếu hệ của bạn có giám sát, dữ liệu nhiệt hoặc hiệu suất sẽ kể câu chuyện cụ thể.

Tôi không khuyến khích chủ nhà tự đo đạc phức tạp, nhưng xem biểu đồ theo giờ trong app giám sát (nếu có) là đủ để phát hiện "mất điện có quy luật".

Quy trình khảo sát hướng lắp mà tôi vẫn dùng

Tôi không quá phụ thuộc vào công cụ phức tạp, nhưng tôi luôn làm theo một chuỗi kiểm tra rõ ràng từ thực địa để chốt hướng hợp lý.

1) Quan sát bóng theo giờ từ nhiều điểm nhìn, không chỉ từ một vị trí. 2) Xác định hướng mái theo địa vật xung quanh, xem công trình lân cận sẽ tạo bóng vào thời điểm nào. 3) Kiểm tra các vật cản cao trên mái, kể cả những thứ nhỏ như ống thoát khí hay anten. 4) Đánh giá điều kiện gió và cách bố trí khung, vì vị trí tối ưu sản lượng nhưng gây nguy cơ rung hoặc khó cố định có thể không đáng. 5) Chốt phương án lắp đặt điện năng lượng mặt trời với cấu hình điện phù hợp, đặc biệt khi phải chia dãy theo hai hướng.

Điểm hay của quy trình này là nó làm bạn "nhìn nắng theo kịch bản", thay vì chọn hướng theo cảm giác.

Trường hợp thực tế: khi hướng nam bị cản, hướng đông vẫn thắng

Có lần tôi khảo sát một nhà ở khu mới. Mái hướng nam về lý thuyết là đẹp nhất, nhưng phía nam lại có tòa nhà cao đang xây, dự kiến sau này sẽ tạo bóng rõ. Chủ nhà nói muốn lắp ngay, không chờ.

Nếu chỉ xét hiện tại, hướng nam cho sản lượng tốt. Nhưng vì có nguy cơ bóng tăng theo thời gian, tôi đề xuất phương án "ăn rủi ro có kiểm soát": chia dãy, phần chính vẫn quay về gần nam để tận dụng hiện tại, đồng thời bố trí thêm một phần quay về đông để giữ sản lượng buổi sáng nếu bóng nam dày lên.

Thi công xong, tháng đầu hiệu suất tốt. Vài tháng sau, khi tòa nhà lân cận mọc cao hơn, sản lượng buổi chiều theo hướng nam giảm. Tuy nhiên, phần quay về đông giúp hệ vẫn duy trì mức ổn định. Chủ nhà không bị cú sốc về doanh thu, và có dữ liệu để ra quyết định cho lần nâng cấp khung hoặc tối ưu bố trí về sau.

Câu chuyện này nhắc tôi rằng "tối ưu hướng" phải tính cả tương lai, đặc biệt ở khu đô thị đang thay đổi nhanh.

Những sai lầm hay gặp khi chọn hướng lắp tấm pin

Tôi gặp không ít trường hợp chủ nhà hoặc người thiết kế bị cuốn theo một số ý nghĩ dễ tin.

Dưới đây là các sai lầm tôi muốn bạn tránh, vì chúng thường tạo ra chi phí sửa chữa hoặc mất sản lượng kéo dài:

- Chọn hướng theo "mặt tiền đẹp", bỏ qua bóng đổ theo giờ (nhất là từ cây và công trình đối diện).
- Lắp theo hướng tối ưu trên giấy, nhưng tấm pin lại quá gần vật cản trên mái, chỉ cần lệch vài vị trí là bị cắt nắng.
- Cố hướng về một phía để tránh bị nhìn thấy tấm pin, trong khi phía đó nhận bức xạ nhưng lại nóng hơn và giảm hiệu suất mạnh vào mùa hè.
- Chia dãy theo hai hướng mà không thiết kế cấu hình chuỗi/inverter phù hợp, khiến hiệu suất bị kéo tụt.
- Không xem xét tốc độ thay đổi môi trường xung quanh, vài năm sau bị che bóng thì sản lượng tụt nhưng không biết nguyên nhân.

Nếu bạn đi qua những điểm này ngay từ đầu, hệ của bạn thường chạy "sạch" và cho số liệu đáng tin hơn.

Gió, an toàn và độ bám mái: vì sao "đúng hướng" chưa đủ

Chọn hướng lắp tấm pin tối ưu không đồng nghĩa với chọn vị trí dễ thi công nhất. Pin phải bám mái chắc chắn, chịu được tải trọng gió, và khung phải có đủ độ cứng.

Khi bạn quay dàn pin theo hướng khác, vị trí đặt khung có thể thay đổi theo thiết kế, từ đó thay đổi diện phân bố tải lên mái. Một mái ngói có kết cấu khác mái tôn, và mỗi loại yêu cầu cách neo cố định, khung đỡ và đường đi dây khác nhau.

Tôi từng chứng kiến một tình huống: hướng tối ưu về sản lượng cho một bên mái, nhưng để đạt vị trí đó, đội thi công phải khoan sâu vào vùng yếu. Chủ nhà muốn "làm nhanh", chấp nhận phương án rủi ro. Vài tháng sau, có dấu hiệu lỏng ở điểm gắn, và phải quay lại kiểm tra, tốn thêm thời gian và công chỉnh. Sản lượng không chỉ là bài toán nắng, mà còn là bài toán độ bền và độ tin cậy khi vận hành lâu dài.

Nếu dự án của bạn là mái có hệ kết cấu phức tạp, hãy yêu cầu đơn vị lắp đặt điện năng lượng mặt trời trình bày rõ phương án neo, chống trượt, chống lật và lộ trình thoát nước để tránh nước đọng vào vị trí khoan.

Kinh nghiệm chốt hướng: một câu hỏi kiểm tra cuối cùng

Trước khi ký duyệt bản vẽ, tôi thường hỏi theo một cách rất đơn giản, nghe như kiểm tra nhưng thật ra giúp bạn "lọc" mọi lập luận:

"Trong ngày nắng đẹp nhất, tấm pin của mình sẽ bắt đầu lên điện lúc mấy giờ, đạt đỉnh lúc nào, và đến khi nào thì bị che hay giảm mạnh?"

Nếu câu trả lời rõ ràng, có kịch bản bóng và có dữ liệu giám sát giả định, bạn có nền để tin. Nếu câu trả lời mơ hồ, hoặc chỉ nói chung chung "hướng này tốt", tôi sẽ dừng lại và yêu cầu khảo sát lại góc bóng.

Với điện năng lượng mặt trời, sản lượng không chỉ là tổng, mà là nhịp. Dàn pin nhận nắng đúng nhịp thì mới đáng.

Chọn hướng "tối ưu" theo kiểu của bạn

Cuối cùng, hướng lắp tấm pin tối ưu là lựa chọn phù hợp với nhà bạn chứ không phải lựa chọn "đúng nhất trên lý thuyết". Bạn có thể đang sống trong một căn nhà bị che bởi cây lớn, bạn có thể ở khu vực đang xây mới, hoặc đơn giản là mái chỉ cho phép bạn đặt theo một dải hẹp. Mỗi trường hợp đều có cái giá của nó.

Nếu mái thoáng và ít bóng, hướng về nam hoặc gần nam thường là nền cân bằng tốt. Nếu bạn cần bù điện vào buổi sáng, đông nam có thể hợp hơn. Nếu bạn muốn kéo điện về chiều, tây nam có lợi thế, nhưng hãy để ý đến nhiệt và bóng. Nếu bị kẹt hướng, chia dãy theo hai phía có thể cứu sản lượng, miễn là thiết kế điện được làm cẩn thận.

Trên mọi phương án, nguyên tắc tôi tin nhất vẫn là: giảm bóng che theo giờ, chọn hướng để "nhìn thẳng" mặt trời đủ lâu, và thiết kế khung để hệ chạy ổn định trong nhiều năm, không chỉ trong tháng đầu.

Nếu bạn muốn, bạn có thể gửi mô tả mái nhà của bạn (hướng nhà theo la bàn, có bị che bóng phía đông hay tây không, mái phẳng hay mái dốc, và có công trình đối diện không). Tôi sẽ giúp bạn hình dung kịch bản nắng trong ngày và gợi ý hướng lắp hợp lý hơn, theo đúng thực tế hệ thống điện mặt trời chứ không phải công thức chung.